
РОЗДІЛ VII. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 351.741:351.753

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.37>

ВЕКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЗВ'ЯЗКУ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Бахчев К.В.,

кандидат юридичних наук

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0934-6628>

Бахчев К.В. Вектор трансформації компетенції поліцейських у зв'язку з легалізацією вогнепальної зброї в Україні.

Стаття присвячена визначенню вектору трансформації компетенції поліцейських у зв'язку з легалізацією вогнепальної зброї в Україні. Вказується, що зовнішні обставини в українському суспільстві вимагають перегляду повноважень поліцейського та гарантування його особистої безпеки на вищому рівні. Одним із пріоритетних векторів забезпечення особистої безпеки поліцейського, на якому неодноразово наголошували політичні лідери, самі поліцейські та громадськість, є запровадження принципу презумпції правоти поліцейського, що діє у низці зарубіжних держав. З'ясована сутність категорії «презумпція правоти поліцейського», досліджено зарубіжний досвід, де запроваджено принцип і є напрацювання у даному напрямі, після чого на підставі аналізу теперішньої діяльності Національної поліції зроблений висновок про можливість встановлення презумпції правоти поліцейського в Україні.

Зазначається що принцип презумпції правоти поліцейського вже фактично діє в Україні, однак його реалізація у повному обсязі залежить від налагодження механізму його застосування самими поліцейськими: рівень їх підготовки, врахування помилок щодо складання документів, на яких наголошують судді, рівень комунікації поліцейських, високий рівень забезпечення прав та свобод людини, тощо.

Додаткової актуальності окреслених питань додає тривала полеміка у наукових та практичних колах щодо легалізації вогнепальної зброї в Україні, особливо в умовах сьогодення, пов'язаних з російською агресією. Вищевказані факти

беззаперечно призведуть до хвиль підвищення злочинності, що відобразиться на безпеці поліцейського під час виконання покладених обов'язків.

Визначено, що гарантією безпеки поліцейського є його правомірні вимоги та дії, комунікативні навички, навички деескалації конфліктів. Відповідно вектор трансформації компетенції поліцейських у зв'язку з легалізацією вогнепальної зброї вбачається у чіткому дотриманні законодавства поліцейськими, додатковому їх навчанні з набуття антикризових навичок, а також відпрацювання єдиного організаційного алгоритму взаємодії підрозділів Національної поліції, прокуратури та судів по всій території України.

Ключові слова: зброя, поліцейський, презумпція правоти поліцейського, законність, легалізація зброї, правопорядок, права людини, безпека поліцейського.

Bakhchev K.V. The vector of transformation of the competence of police officers in connection with the legalization of firearms in Ukraine.

The article is devoted to determining the vector of transformation of the competence of police officers in connection with the legalization of firearms in Ukraine. It is indicated that the external circumstances in Ukrainian society require a review of the powers of the police officer and the guarantee of his personal safety at the highest level. One of the priority vectors for ensuring the personal safety of a police officer, which has been repeatedly emphasized by political leaders, police officers themselves, and the public, is the introduction of the principle of presumption

of the policeman's right, which is in effect in a number of foreign countries. The essence of the category «presumption of rightness of a police officer» was clarified, foreign experience was studied, where the principle was implemented and there is progress in this direction, after which, based on the analysis of the current activities of the National Police, a conclusion was made about the possibility of establishing the presumption of rightness of a police officer in Ukraine.

It is noted that the principle of the presumption of the rightness of a police officer already actually operates in Ukraine, but its full implementation depends on the establishment of a mechanism for its application by the police officers themselves: the level of their training, taking into account errors in the preparation of documents that judges emphasize, the level of communication of police officers, a high level of ensuring rights and human freedoms, etc.

Additional relevance of the outlined questions is added by the long-term controversy in scientific and practical circles regarding the legalization of firearms in Ukraine, especially in the current conditions associated with Russian aggression. The above-mentioned facts will undoubtedly lead to waves of increased crime, which will affect the safety of the police officer during the performance of his duties.

It was determined that a policeman's safety is guaranteed by his legitimate demands and actions, communication skills, and conflict de-escalation skills. Accordingly, the vector of the transformation of the competence of police officers in connection with the legalization of firearms can be seen in the clear observance of the law by police officers, their additional training on the acquisition of anti-crisis skills, as well as the development of a single organizational algorithm for the interaction of units of the National Police, the prosecutor's office and courts throughout the territory of Ukraine.

Key words: weapon, police officer, presumption of rightness of a policeman, legality, legalization of weapons, law and order, human rights, safety of a police officer.

Постановка проблеми. Обставини сьогодення в Україні, пов'язані з повномасштабним вторгненням російської федерації, спонукали до збільшення кількості вогнепальної зброї, яка перебуває на руках у цивільних громадян та працівників силових структур. Прогнозування подальшої ситуації щодо публічної безпеки та порядку в державі дають змогу констатувати у найближчому майбутньому зростання кількості вчинюваних правопорушень, пов'язаних з обігом вогнепальної зброї.

Крім того, на обговоренні в комітетах Верховної ради України знаходиться законопроект

«Про право на цивільну вогнепальну зброю» [1], зміст якого передбачає розширення прав громадян на володіння вогнепальною зброєю. І хоча не вперше подібний проєкт обговорюється вітчизняним законодавчим органом, в період воєнного стану запропоновані зміни до законодавства отримали широку громадську підтримку [2]. Тобто зможемо спостерігати тенденцію до збільшення кількості вогнепальної зброї в Україні і в подальшому.

Доцільним за таких обставин вбачаємо перегляд компетенції поліцейських, які повинні реагувати на правопорушення відповідно до існуючої загрози з урахуванням засад особистої безпеки.

Стан опрацювання цієї проблематики. Окремі аспекти адміністративно-правового статусу поліцейського вивчали такі вітчизняні науковці: В. Авер'янов, С. Алексєєв, М. Алексейчук, Н. Андрійченко, О. Артюх, О. Бандурка, Д. Бахрах, В. Глуховець, Є. Додін, О. Кобзар, А. Курейко, С. Курило, Д. Лемеш, І. Литвин, В. Майоров, О. Нападистий, А. Подоляка, О. Полковніченко, О. Рєзнік, В. Сухонос, В. Ярмач та багато інших. Безпосередньо питанню презумпції правоти поліцейського присвячені роботи таких дослідників, як В. Гончарук, Д. Катрич, О. Кирбят'єв, О. Кравчук, Ю. Ланцедова, І. Онищук, Х. Солнцева, І. Шутак та інші.

Водночас в умовах запровадження режиму воєнного стану в Україні окреслене питання має обговорюватися з новою силою науковою спільнотою та віднайти логічне закріплення на законодавчому рівні. **Мета наукової статті** – визначити вектор трансформації компетенції поліцейських у зв'язку з легалізацією вогнепальної зброї в Україні.

Виклад основного матеріалу. Компетенція поліцейського в Україні щодо застосування вогнепальної зброї не змінилися з часів прийняття Закону України «Про Національну поліцію» [3]. Водночас зовнішні обставини давно вимагають перегляду повноважень поліцейського у визначеній сфері та гарантування його особистої безпеки на вищому рівні. Одним із пріоритетних векторів забезпечення особистої безпеки поліцейського, на якому неодноразово наголошували політичні лідери, самі поліцейські та громадськість, є запровадження принципу презумпції правоти поліцейського, що діє у низці зарубіжних держав. Хоча такий напрям розвитку компетенції поліцейських і є логічним за умов, що склалися в Україні, проте кардинальних нормотворчих кроків досі не запроваджено, а дискусії в українській спільноті продовжуються дотепер.

Для того, щоб визначитися з авторською позицією з приводу окресленого питання, з'ясуємо сутність категорії «презумпція правоти

поліцейського», дослідимо зарубіжний досвід, де запроваджено принцип і є напрацювання у даному напрямі, після чого на підставі аналізу теперішньої діяльності Національної поліції зробимо висновок про можливість встановлення презумпції правоти поліцейського в Україні.

«Презумпція правоти поліцейського» – це категорія, яка не визначена в Україні на законодавчому рівні, а тому її зміст має суто теоретичне значення та використовується у наукових колах і під час громадського обговорення. Саме поняття «презумпція» в юридичному значенні тлумачиться, як «закріплене в законі припущення про існування певного факту, реальність якого вважається істинною і не потребує доказів» [4]. Відповідно можна зробити висновок, що презумпція правоти поліцейського – це визнання факту правомірності дій поліцейського та обов'язкове виконання його законних вимог, що закріплене на законодавчому рівні. Зауважимо, що сутність категорії полягає у безумовному визнанні професійності дій поліцейського під час виконання ним службових обов'язків, а також запровадженні належного механізму забезпечення дотримання гарантій професійної діяльності поліцейського.

Чинний Закон України «Про Національну поліцію» вже частково реалізує обраний нами вектор трансформування компетенції поліцейського на шляху до європейських та світових стандартів. Так, частина 2 статті 62 Закону наголошує, що «законні вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами» [3]. Як бачимо, встановлено на законодавчому рівні для громадян обов'язок виконувати вимоги поліцейського, проте акцент зроблено, що такі вимоги можуть бути лише законними. Залишаються відкритими питання, чи означає це, що незаконні вимоги поліцейського не мають виконуватися, та хто має визначати, які вимоги поліцейського є законними.

Положення про те, що законні вимоги поліцейського мають обов'язковий характер, ґрунтується на тому, що поліцейський виступає, під час виконання службових обов'язків, як представник держави, уособлює її волю і діє від її імені. Крім того, обов'язок усіх посадових осіб в Україні діяти на підставі та в межах закону, зафіксований у Конституції України [5, ст. 19]. Саме тому апріорі усі вимоги та рішення поліцейського є законними та мають обов'язковий характер.

В Україні розповсюдженою є думка про можливість доведення поліцейському незаконності його вимог, а відповідно і уникнення їх виконання. Такі дебати з поліцейськими відбуваються демонстративно, часто фіксуються шляхом відеозапису, що знижує авторитет поліцейського та Національної поліції в цілому. Шляхом до

вирішення даної проблеми вважаємо підвищення освітнього рівня поліцейських в цілому та у частині знання своїх прав та обов'язків зокрема. Набуття комунікативних навичок та навичок запобігання ескалації та розв'язання конфліктів також має бути невід'ємною частиною підготовки поліцейських та їх кваліфікаційною характеристикою. Можливість професійно виконувати свої службові обов'язки і доводити до відома громадян свої вимоги забезпечить поліцейському зменшення кількості фактів невиконання його законних вимог. Тобто на законодавчому рівні обов'язок виконувати громадянами вимоги поліцейського закріплено, але доведення факту законності таких вимог покладається на самого поліцейського.

Якщо рівня комунікації поліцейського не достатньо для врегулювання конфлікту або дії громадян набувають ознак правопорушення, то законодавством передбачена відповідальність за невиконання законних вимог поліцейського, зокрема як у КУпАП (статті 185, 185-7, 188-28 тощо) [6], так і в КК України (статті 342, 343, 345 тощо) [7]. У разі виявлення факту адміністративного або кримінального правопорушення поліцейський уповноважений застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби, а подекуди й вогнепальну зброю за наявності підстав. Крім того, законом передбачені заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення (адміністративне затримання, особистий огляд, тощо). Однак, на наш погляд, не створено дієвого механізму забезпечення цієї гарантії, адже відсоток справ, за якими приймається позитивне рішення в суді, є незначним.

Аналіз судових рішень у справах про адміністративні правопорушення, за які передбачена відповідальність за невиконання законних вимог поліцейського, свідчить про недоліки під час складання процесуальних документів самими поліцейськими (так, наприклад, поліцейські конкретно не вказують, які саме їх законні вимоги не були виконані, у чому проявлялося невиконання таких вимог, тощо). З метою уникнення в подальшому судових рішень, які не підтримують позицію поліцейського у даній категорії справ, вважаємо за необхідне розробити зразки типових процесуальних документів для поліцейських, у яких врахувати всі помилки під час їх складання, виявлені раніше суддями. Тобто, на наш погляд, чіткі алгоритми дій, шаблони складання документів, дії за аналогією – це шлях до попередження та мінімізації ситуацій, за яких поліцейський вступає в конфлікт з громадянином з приводу незаконності вимог поліцейського, а також ситуацій негативного прийняття рішення суддями у справах про невиконання вимог поліцейського та інші порушення прав поліцейських громадянами.

Підсумовуючи, можна зазначити що принцип презумпції правоти поліцейського вже фактично діє в Україні, однак його реалізація у повному обсязі залежить від налагодження механізму його застосування самими поліцейськими: рівень їх підготовки, врахування помилок щодо складання документів, на яких наголошують судді, рівень комунікації поліцейських, високий рівень забезпечення прав та свобод людини, тощо. Також на рівень реалізації принципу впливає рівень взаємодії Національної поліції з прокуратурою та судами. Налагоджена співпраця може забезпечити належне складання поліцейськими процесуальних документів, професійний збір доказів у зазначених категоріях справ. Результатом таких дій буде зростання кількості судових рішень, у яких особу обґрунтовано буде притягнуто до відповідальності за визначеною категорією справ, забезпечивши при цьому невідворотність покарання, а отже й зменшення кількості правопорушень у подальшому.

Ще одним аспектом, в якому проявляється презумпція правоти поліцейського, є пріоритет свідчень поліцейського перед свідченнями особи під час оскарження в суді дій посадовця. Таке тлумачення презумпції правоти поліцейського не є розповсюдженим, адже реалізується у правовому полі в окремих випадках. Вказане розуміння презумпції правоти поліцейського застосовується в державах з найвищим розвитком суспільства, в яких поліція є соціально-відповідальною та користується високою довірою громадян.

Ґрунтується така позиція на тому, що поліцейський є професіоналом, що оперативно орієнтується у нетипових ситуаціях службового характеру, і відповідно з огляду на свій професійний досвід приймає найбільш ефективне рішення в обставинах, що склалися. Одночасно з цим ефективне функціонування системи відповідальності поліцейських за вчинення незаконних дій формує додатковий елемент забезпечення пріоритетності свідчень поліцейського над свідченнями цивільної особи. Однак реалізувати в Україні презумпцію правоти поліцейського у такому контексті поки що проблематично. Лише співвідношення принципу правоти поліцейського з принципом невинуватості на законодавчому та організаційному рівнях, сприятиме впровадженню у повному обсязі у нашій державі аналізованої конструкції. На наш погляд, саме норма щодо легалізації вогнепальної зброї в Україні зможе пришвидшити процес забезпечення гарантій діяльності поліцейських.

Для того, щоб глибше зрозуміти сутність презумпції правоти поліцейського в дії, звернімося до досвіду розвинутих держав, які вже реалізують його. Так, незважаючи на повноцінне запровадження принципу в діяльності поліції Німеччини, німецькі поліцейські притримуються

правила, згідно з яким пріоритетом є превентивні комунікативні заходи. Крім того, поліцейські навчені методам деескалації конфліктів з метою попередити насильницькі дії [8].

Досвід США свідчить про необхідність нормативно-встановлених стандартів для поліцейських у сфері застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї [9]. Україна є унітарною державою [5], а тому і вимоги до поліцейських та виконання ними службових обов'язків є єдині, закріплені в чинному законодавстві. Однак досвід поліції США наголошує на тому, що стандарти у сфері застосування сили мають бути не тільки нормативно встановленими підставами її застосування, але і необхідно виробити єдину стратегію і тактику деескалації конфліктів, застосування зброї, притягнення винних поліцейських до відповідальності [9].

Окремо зауважимо, що у переважній більшості держав світу (у тому числі в Україні) не діє імператив правоти поліцейського, адже права людини визнаються найвищою соціальною цінністю. Застосуванню сили поліцейським (фізична сила, спеціальні засоби, вогнепальна зброя) передують попередження про намір її застосування. Рівень дотримання гарантій діяльності поліцейського в країні має бути підвищений шляхом спрямування державних структур на тактичне навчання та набуття комунікативних навичок поліцейським, а також шляхом підвищення організаційного механізму співпраці Національної поліції, прокуратури та судів.

З огляду на вищевказане, підтримуємо позицію дослідниці Катрич Д.К. щодо необхідності доповнення принципів діяльності Національної поліції ще одним невід'ємним принципом, який фактично вже закріплений в Законі «Про Національну поліцію» та реалізується, – принцип пропорційності правоти поліцейського і відповідальності за прийняті ним рішення [10]. Даний принцип має на меті забезпечити дотримання прав громадян у процесі здійснення поліцейськими своїх повноважень, а також сприяти виконання поліцейськими своїх обов'язків у повному обсязі.

Ми пропонуємо доповнити Закон України «Про Національну поліцію» статтею 7-1 «Пропорційність правоти поліцейського», зміст якої має включати положення щодо покладення на поліцейського обов'язку діяти згідно з законом, а також обирати оптимальний варіант дій в обставині, яка склалася. Алгоритми дій для штатних та позаштатних ситуацій мають бути вироблені окремо на відомчому рівні, сертифіковані державою та доведені поліцейським під час їх навчання. Окремо і додатково варто зауважити у нормі Закону про настання юридичної відповідальності за незаконні дії або вимоги поліцейського залежно від наслідків вчиненого.

Висновки. Підсумовуючи, варто акцентувати увагу на тому, що легалізація зброї в Україні, а також події сьогодення, пов'язані з російською агресією, однозначно призведуть до хвиль підвищення злочинності. Гарантією безпеки поліцейського є його правомірні вимоги та дії, комунікативні навички, навички деескалації конфліктів. Відповідно вектор трансформації компетенції поліцейських у зв'язку з легалізацією вогнепальної зброї вбачаємо у чіткому дотриманні законодавства поліцейськими, додатковому їх навчанні з набуття антикризових навичок, а також відпрацювання єдиного організаційного алгоритму взаємодії підрозділів Національної поліції, прокуратури та судів по всій території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про право на цивільну вогнепальну зброю: проект Закону України від 25.06.2021 № 5708. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190>.
2. За вільну зброю виступає 58,75% українців – опитування в «Дії». URL: <https://suspilne.media/245619-za-vilnu-zbrou-vistupae-5875-ukrainciv-opituvanna-v-dii/#:~:text=>
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
4. Словник української мови: в 11 томах. – Том 7, 1976. – Стор. 533. URL: <http://sum.in.ua/s/prezumpcija>.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
8. Поліція Німеччини: Головне – не презумпція правоти поліції, а довіра до неї. URL: https://zbroya.info/uk/blog/10815_politsiia-nimechchini-golovne-ne-prezumpsiia-pravoti-politsiyi-a-dovira-do-neyi/.
9. Крапівин Є. Use of Force Standards: як у США удосконалюють порядок застосування примусу правоохоронцями? URL: <https://pravo.org.ua/blogs/use-of-force-standards-yak-u-ssha-udoskonalyuyut-poryadok-zastosuvannya-prymusu-pravoohorontsyamy/>.
10. Катрич Д.К. Принцип пропорційності правоти поліцейського та відповідальності за прийняті рішення. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 7. С. 118–121.